

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 619/1-ХШ/9
16.05.2013. године

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој V редовној седници, одржаној дана 16.05.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: СРЕДЊЕ И ДОЊЕ ПОЛИМЉЕ И ГОРЊЕ ПОДРИЊЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ, кандидата мр Маријана Премовића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 13.03.2012. године.

Кандидат мр Маријан Премовић објавио је рад: Сточарство средњовјековне жупе–нахије Будимље, Гласник Одјељења друштвених наука ЦАНУ 21, Подгорица 2012, стр. 395-403.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/2326
(број захтева)
17.05.2013.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Маријана (Милисав) Премовића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Маријан (Милисав) Премовић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку

06-17372/26-

Универзитет је дана 13.03.2012. својим актом под бр 12 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Маријана (Милисав) Премовића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 4.04.2013. одлуком факултета под бр 463/1-XIV/4 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Андрија Веселиновић	редовни проф.	историја	Филозофски ф.
2. др Синиша Мишић	редовни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Срђан Рудић	виши научни сарадник	исто	Историјски институт

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 16.05.2013.

Прилог:

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

- Извештај комисије са предлогом
- Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
- Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

Проф. др Милош Арсенијевић

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
Београд, 15. 04. 2013. године

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ О ОЦЕНИ И ОДБРАНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ КАНДИДАТА МАРИЈАНА ПРЕМОВИЋА

На предлог Одељења за историју Филозофског факултета у Београду, на својој IV редовној седници, одржаној 04. 04. 2013. године, Наставно-научно веће Филозофског факултета је донело одлуку да изабере Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда **мр Маријана Премовића** под насловом ***Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку***. У Комисију су изабрани др Андрија Веселиновић, редовни професор и ментор кандидата, др Синиша Мишић, редовни професор и др Срђан Рудић, виши научни сарадник Историјског института у Београду. Пошто смо прегледали предату докторску тезу кандидата, сачинили смо овај извештај и слободни смо да исти поднесемо Већу.

Биографски подаци кандидата

Докторанд Маријан Премовић рођен је 1983. године у Беранама, Црна Гора. У родном граду завршио је основну школу и гимназију друштвено-језичког смера. Потом је уписао Одсек за историју Филозофског факултета Универзитета у Нишу школске 2001-2. године. Студије је завршио у року 2006. године. Исте године је уписао пост-дипломске студије на Одсеку за историју Филозофског факултета на Палама (Источно Сарајево), под менторством проф. др Андрије Веселиновића као гостујућег професора. Студије је завршио са особитим успехом, а магистрирао је 2010. године са темом *Жупа Будимља у средњем веку*, пред Комисијом у којој су били, поред ментора још и академик Раде Михаљчић и др Ненад Лемајић, редовни професор Филозофског факултета у Новом Саду. Под истим насловом теза је објављена касније као посебна монографија (Цетиње, 2012). То само по себи показује да је тема добро истражена и научно фундирана и најбољи је пример да тема из локалне историје, ако је добро истражена може да буде врло значајна и добро уклопљена у средњовековну историју српског народа. Из историје ове области, као и историје средњовековне Зете, кандидат је до сада, поред ове монографије, објавио око 15 стручних и научних расправа и чланака којима показује завидно научно и методолошко владање историјском науком и методом. Учествовао је на неколико научних скупова и округлих столова. Радну каријеру је почео као средњошколски професор у Беранама, а од 2011. године ради као

асистент Филозофског факултета у Никшићу на предметима Историја Балкана у средњем веку, Општа историја средњег века и Историја Византије.

Циљ, предмет и основне научне поставке дисертације

До теме докторске дисертације *Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку* логички је дошло, имајући у виду претходно истраживање кандидата и његово научно усавршавање, као и тема којима се бавио, идући од посебног ка општијем и ширем научном сазнању. Имајући у виду то, да се напредовање историјске науке огледа у сталном и цикличном смењивању локалних и регионалних истраживања, са националним или ширим синтезама историје, то је и логично да је један млади историчар-истраживач ишао ка ширем и дубљем сагледавању историјског процеса на већем географском простору.

Тема се хронолошки протеже на период од досељавања Срба на Балкан, па и на ове просторе, од раног средњег века, па све до првих деценија турске власти. Чини се сасвим оправдано методолошки или са тачке гледишта извора, да се истраживање помери до краја 15. века. Постоје најмање два разлога за то, а има их више, и ми смо већ у извештају о оправданости теме навести њихов значај. Први је што су прве деценије турске власти, док се турски феудални систем и политичка власт утврђивала и стабилизovala, сачувале многе елементе српског средњег века, који тек потом постепено нестају. Други је у томе што се у овом периоду појављују за нас медијевисте нови извори који одлично надопуњују недостатак извора из последњег периода српског средњег века. То су турски порески пописи или дефтери, који су вршени отприлике сваке десете године (нису наравно сви сачувани у континуитету) и који одражавају стање из претходног периода, пре губитка српске државне самосталности. На тај начин, применом историјске ретроспективне методе, ови дефтери пружају драгоцене демографске податке о производњи и дажбинама, почетној исламизацији итд, како из последњих деценија живота самосталне српске државе, тако и из првих деценија турских власти. Тако ово подручје има савршене изворне податке који до сада у науци нису искоришћени у довољној мери. То се односи на Скадарски дефтер из 1485. који је објављен 1975. у Тирани и који обухвата и ово подручје. Изворне податке из овог дефтера, као и из осталих претходних (има их три: Крајиште Иса-бега Исхаковића из 1455; Попис санџака Босне из 1468 и Попис Херцеговине из 1475), пружа мрежу података која је драгоцене за разне врсте истраживања и побијање квази научних теорија, нарочито "бошњачке" историографије. Трећи важан елемент јесте да се изворним подацима покаже оно што је и до сада у историјској науци било апсолутно познато, али недовољно истицано, јер није имало потребе за тим, а то је у средњем веку на овој територији која је припадала Србији и Босни није било никакве разлике у етничком саставу становништва које је било српско, а да разлике стварају постепено тек турска освајања, нарочито настојање у најновије време нових политичких околности које јачају тенденцију квази научних теорија које смештају у средњи век. Напротив, наш аутор доследном анализом извора показује да су таква настојања неутемељена и немогућа.

Што се тиче изворне подлоге, тј. истраживања грађе за ову тему, поред већ истакнутог напретка у коришћењу турских извора, и оног што се подразумева, а то је истраживање објављених домаћих извора (повеља, записа, натписа и наративних

извора) треба истаћи и коришћење необјављених извора из Дубровачког архива. Кандидат је користио исписе из две серије Дубровачког архива и то *Debita Notariae* и *Diverssa cancellariae*, несумњиво најважније за привредне односе и активности дубровачких трговаца. Даље истраживање ове врсте грађе дало би истраживање серија *Testamenti*, *Diverssa Notariae* и Записници Већа Дубровачке канцеларије. У погледу литературе ова област је релативно добро обрађивана, али само у појединачним расправама и чланцима и посебним питањима. Ова докторска теза значи испуњавање једне велике празнине у нашој историографији и значи пружање целовите студије на бази најновијих истраживања.

Још једна методолошка новина ове докторске дисертације јесте пуно коришћење резултата средњовековне археологије, у овом случају као помоћне науке. Ови резултати су важни да би се што боље успоставила мрежа средњовековних насеља и утврђења, црквишта и манастиришта. Укључени су резултати регионалних завода за заштиту споменика и музеја, као и пројеката група и појединаца на истраживању археологије и историје овог подручја. Из свега што је речено, можемо закључити да је кандидат и његова теза у потпуности испунио научни циљ и да су у појединостима и целини чак превазиђене унапред постављене поставке и домети.

Опис садржаја дисертације

Докторска дисертација *Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку* се састоји од 324 стране сложеног текста кога прати одговарајући научни апарат. Осим основног текста (стр. 12-280) она садржи *Увод* (стр. 1-11), затим *Закључак* (281-288) и *Списак извора и литературе* (стр. 289-323).

У *Уводу* аутор кратко образлаже саму тему и методологију рада, затим критички преиспитује до сада издате изворе. Говори затим о сопственим истраживањима необјављене грађе из Дубровачког архива и сам констатује да она нису исцрпна и потпуна. После тога следи кратак осврт на до сада објављену литературу о овој теми, закључујући да је она често фрагментарна и недовољна. Посебно истиче резултате научних скупова и пројеката из историје, историје уметности, као и археолошка истраживања која су последњих деценија дала значајне резултате на рекогносцирању и истраживању трагова живота у току средњег века.

Прво поглавље носи наслов *Географски положај и природне одлике простора* (стр. 12-27), кратко по обиму, уствари представља уводно поглавље, опис простора и литературе која се тиме бави. Природне одлике, поднебље и климатски услови, речни токови и богатство водом, речне долине и планинске области са висоравнима, условили су добру настањеност, формирање и развој насеља, услове за повољан привредни живот и рударство, богатство трговачких путева и каравана и уопште густину насељености. Средње Полимље простире се од данашњег Бијелог Поља до Пријепоља, а Доње Полимље до ушћа Лима у Дрину. Горње Подриње географски обухвата горњи ток Дрине у подручју Горажда, Фоче и Вишеграда. Дакле, ради се делимично о областима где је формирана и прва Рашка држава, где је насељеност била доста густа и где су били добри услови за земљорађу и сточарство, а исто тако за старо српско рударство.

Друго поглавље носи наслов *Жупе и земље, насеља и становништво* (стр. 28-170) и по обиму је најопширније поглавље. Као што сам наслов поглавља каже, бави се становништвом, његовом административном организацијом у средњем веку и

облицима насеља и утврђења. Поглавље је подељено на пет неједнаких подналова. У првом под насловом *Жупе и земље*, анализом разних изворних података и радова историчара које је користио, кандидат је установио око 10 жупа које се током средњег века јављају, као и две веће предеоне целине, земљу Лим и земљу Дринску. У другој целини приказани су *Градови и тврђаве* на овом простору и можемо рећи да је њихов број доста велики, било да се помињу у изворима или су идентификовани кроз остатке на терену. Укупно их је идентификовано преко двадесет, тачније двадесет и две, који су у доба Турака углавном напуштени, сем три града са посадама (Милешевац, Самобор и Тођевац). Најважнија и највећа целина овог поглавља посвећена је *Насељима и становништву*. За реално приказивање демографске слике једне средњовековне области најважније је што прецизније испитивање сеоских насеља, тј. њихових трагова у изворима пошто готово и да нема материјалних трагова. Кандидат је исправно испитивао њихову слику на основу два најважнија извора: подаци из наших средњовековних повеља; и подаци из поменута четири турска дефтера који помињу ову област у распону од 1455-1485. године. Подаци из повеља су малобројни, али скупљени на једно место ипак инструктивно служе за значајна уопштавања и закључке. Са друге стране, дефтери на овај начин анализирани (нарочито опширни пописи за разлику од сумарних) дају заиста импресивне резултате (стр. 83-170) уз упоредо дате врло прегледне табеле села са бројем кућа, становника, обавезама и приходом. Могу се до извесне мере пратити демографске промене у периоду од тридесетак година, производња пољопривредних култура, развој заната итд. Исламизација је била још у зачетку.

Треће поглавље прати *Политичке прилике* (стр. 171-224) у наведеном раздобљу, наравно уклопљене у историју српског народа у средњем веку у целини. Историја ове области се прати у више сегмената. Први обухвата политичку историју у ранијем раздобљу, до времена Немањића. У другом делу се прати Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у саставу државе Немањића. У следећем делу се прати ова територија под управом обласних господара и територијалне промене међу њима; затим под влашћу Бранковића, Косача и Павловића; и на крају пад под власт Турака 1455. и 1466. године падом тврђаве Соко. Као што се види прати се политичка прошлост области и промене у њима, затим судбина српског народа у оквиру средњовековне Србије и Босне и коначно пад под Турке. Ово поглавље је коректно обрађено на основу новије литературе.

Последње поглавље носи наслов *Привредне делатности* (225-280). Ту је приказан у засебним одељцима развој земљорадње, сточарства затим трговине и трговачких путева, рударства и осталих занимања становништва. Привреда је до сада била скоро потпуно неистражена, сем у појединим радовима за уже територије. Уз помоћ грађе из Дубровачког архива, домаћих извора дата је добра анализа привредних активности. Слика је употпуњена врстама привредне активности и њеног обима која се могла реконструисати на основу турских детаљних пописа. Рударска производња се могла приказати не само на основу писаних извора, нарочито турских дефтера и дубровачке грађе, већ и на основу анализе топономастике Полимља и Горњег Подриња која указује на средњовековно рударство. С тим у вези важни су резултати теренских истраживања и средњовековне археологије коју кандидат прати.

Овој анализи врло добрих резултата кандидата недостаје повезано праћење кроз можда посебно поглавље *Манастира и цркава* на овој територији. Они су добрим делом приказани, али разбацано и несистематизовано. Како је још Стојан Новаковић својевремено навео, забележивши традицију, помиње преко 40 сакралних споменика (манастира и цркава) па је наше мишљење да их је требало на једном месту детаљно обрадити, колико је то могуће. Њихов број показује да је овај простор био добро премрежен црквеном организацијом неколико епархија, затим црквама и манастирима,

њиховом историјом, архитектуром и сликарством, као што је требало поменути и велики број испосница.

Основни резултати и научни допринос

Тема је потпуно обрађена, па самим тим су остварени и основни научни резултати које је сам кандидат и његов ментор поставио током израде тезе. Пре свега посао је хеуристички добро обављен и кад су у питању извори и кад су у питању лиетартура. Нарочито похваљујемо коришћење, макар и непотпуно, дубровачких латинских извора који повећавају квалитет рада самог кандидата. Исто то важи, разуме се, и за друге објављене изворе и литературу. Тиме је кандидат донео низ нових података и решења, као и исправки досадашњих знања. Кандидат је показао да је у потпуности овладао методологијом историјске науке и критиком историјских извора. Поштовао је мишљења претходних историчара, али је њихово мишљење прихватао или изостављао у зависности од провере извора или долажењем до нових решења. Из свега до сада реченог, види се да је кандидат добро обрадио тему и на тај начин пружио нов научни допринос у нашој медијевистици.

Закључак са предлогом

На основу свега што је у реферату истакнуто, чланови Комисије имају част да предложе Наставно-научном већу Филозофског факултета да **прихвати реферат и одобри усмену одбрану докторске дисертације мр Маријана Премовића под насловом *Средње и Доње Полимље и Горње Подриње у средњем веку пред Комисијом у истом саставу***. Том приликом ће чланови Комисије изнети неке појединачне примедбе, питања и предлоге кандидату у циљу евентуалног побољшања садржаја дисертације.

Чланови Комисије

Др Андрија веселиновић, редовни професор

Др Синиша Мишић, редовни професор

Др Срђан Рудић, виши научни сарадник